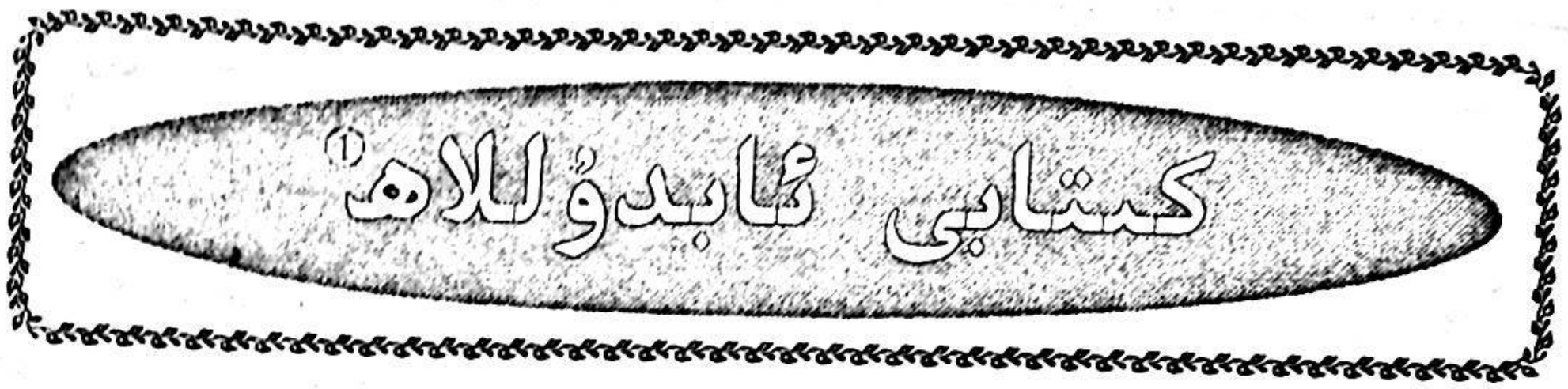
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئابدۇللاھ ئىبنى خەتىب مۇھەممەد سادىق ئاخۇند فوسكامى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابلىمىت ئەھەت، ئىلھام ئابدۇللا

ئۇچىنچى باب كاسىبلارنىڭ ۋە ئىشمەتچىلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: قەسساب، نانباي، ئاشپەز، كاللافەز، ھېسىبچى، كەبابچى.

بىرۇ بارىمغە سەنا ئايتتىم مەنىڭ كۆڭلۈم ئېرىپ،
ئېرىگەچ ھەق سۈنئىدىن كۆڭلۈمگە كۆپ كۈلكۈم كىرىپ.
كىردى بۇ كۆڭلۈمگە كۈلكۈم، كۈلكۈدىن مەن كۈلمەگۈم،
كۈلمەگۈم كۈلگۈم بۇ كۈلگۈنچەكلىكىم تۆكتۈم يىرىپ.
كۈلسە كۈلمەكلىك كەرەملىك كىردىگارىم كارىغە،
كارى كۆپ كۆرمەككە يەر - كۆكنى كۈلۈپ يۈركۈم قېرىپ.
قېرىسام ئۆلمەي ئەگەر كۆرگۈم تولا ھەق سۈنئىنى،
قىلدى ھەق قەسسابۇ نانبايىنى، يۈرۈپ كۆرگۈم ھېرىپ.
يەنە بىر ئۈستاممۇ بار ئاشپەز ئۆزى ئۈستە تەئام،
كاللافەز بىرلە ھېسىپچىلىقنى مەن كۆردۈم غەرىب.
بار شۇبۇ خورەكچىلەردىن بىر كەبابچىلىق ھۈنەر،
ئېتەدۇر ئېلنى باغىر قۇرتلۇقغە كۆندۈردۈم بېرىپ.
سەنمۇ قىلساڭچۇ يۈرەكنى ھەقغە، ئابدۇللاھ، كەباب،
مەن كەبابغە كۆپ مۇھەببەتلەرنى ئۈندۈردۈم تېرىپ.

ماراتاڭچى ۋە شىينە - شەربەتچىلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: لەڭمەنچى، ماراتاڭچى، ماشئۇگرەچى، ئاچچىقسۇچى، رەخابچى، شەربەتچى، قايماقچى، مەيچى.

ھەق جەنابىغە سەنا ئايتماق ئۈچۈن بولدى بۇ باب،

---

① بېشى ئۆتكەن ساندا

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

نەزم ئەيلەي نىئمەتنى مەن شۈبۇ بابغە قوشاب.
بەندەلەرگە بىلدۈرۈپ ھەق نازۇ نىئمەت ئەتكەلى،
نەچچەسى لەئمەنچىلىق قىلدى خېمىرلارنى سوزاب.
بەئزىسى مارتاڭچىلىق قىلدى ئۇۋاقنى ئۇن قىلىپ،
ئاڭا قوشتى لوبىيا، كۈنجود، ياڭاقلارنى سوقاب.
يا ئۈزۈم قاتتى ۋەيا قاتمايمۇ ئاق مارتاك ئېتىپ،
شىنە مارتاك دەپ بىرى بار تىشىنىك تۈبىدىن ئوراب.
قالماسۇن ماشئۇگرەچى، ئاچچىقسۇچى بۇ ھەم ھۈنەر،
دىگەر ئەيلەي مەن رەخابچىنى، قىلۇر مۈزدىن دوغاب.
شىنە ـ شەربەتچى بىلەن قايماق ـ قېتىقچىلار قېنى،
ئالىپ ئىچمەي چارە يوق، ئالسە نىسى فۈلدىن بوغاب.
بىر بەرادەر بار يەنە كەسبى ئانىك ئوتياشچىلىق،
سەي تېرىپ، گۈل بىرلە ئول يەر تۈرغۈسى يىدلىق پۈراب.
تېرىسە گۈل بىرلە ئوتياش يەرگە ھەم جان كىرگۈزۈر،
قوللىرى ئوتياشقە مەشغۇل قارغەدەك ئاندا قوناب.
ئۈنسە چامغۇر ھەم تۈرۈپ، بەيسەي، فىيازۇ كۈدەلەر،
سەبز دەپ بىر ئاشقى ئاش بار يېمەك رەسمى يوناب.
زىكر قىلسام مەن بۇلارنىك ئىسمى نەچەند قىسمدۇر،
قانچە رەھمەتدۇر بۇ نىئمەتنى تېرىپ، تۈبدىن ئوتاب.
ھېچ نىئمەتقۇ تېرىماي يۈردۈك، ئابدۇللاھ، بىكار،
تېرىساك ئاخىر ئوراپ ئالغاي ئىدىك قالدىك بوشاب.

گوشتغه پەنتی بار كاسىبلارنىك بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: فوكانچى، زەيتاب، تارىچى، سەييات.

مەن ھەقغە كۆپ سەنا بىرلە سەلات دەپ،
دېدى بىزگە: سەلات بىرلە زەكات دەپ.
زەكات بەرمەي يېگەن قان بىرلە تەڭدۇر،
دېگەيكىم كۆرسە قان: ئىتغە يالات دەپ.
فوكانچىدۇر كىشى مالىن بۇغۇزلار،
دېگەيمىز ئانى: كۆكلى قاتمۇ قات دەپ.
ئالۇر زەيتاب ئۇچەي، فوقلۇق كۆتەننى،
ئاتىلماس بۇ ھۈنەرسىز فاختە فات دەپ.

بۇ زەيتابنىك يانىدا تارىچى بار،
بىلۇر تارى ئۇننىنى ئىسمى زات دەپ.
بۇ ئۇچ كاسىبغە سەييادلىق بەرابەر،
دېگەي: بۇ ئۆلسە، مەن قالسام ھەيات دەپ.
سەبەب سەييات كىيىپ بىز قاما تەلفەك،
قاما بەرمەي، خوتۇن يەرسىز كاچات دەپ.
كاچات بەرمەي سەن ئابدۇللاھغە تۇتتۇك،
سۆيەر تاتلىق خوجام نۇقلە نەبات دەپ.

دېھقان، تىككۈچى ۋە باشقا كاسىبلارنىك بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: دېھقان، بابكار، سەيفۇك، مۇزەدۇز، چورۇقچى، جۇببەچى،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تەلفەكچى، بۆكچى، جىيەكچى، ئەبرىشىمكار، بەقەسەمچى، شاھىچى، چىتفۇرۇش، كىمخابچى، تاۋارچى، دودۇنچى، موۋۇتچى، مەخمەلچى؛ باغلىق، قەۋاب؛ بەلباقچى، سەرگەزچى، بويۇغچى، ساغراچى، ئۇشتەگىر.

ھەمدى بىھەد ئەھكەمۇل ـ ھاكىمغەدۇر ئالىيجەناپ،
ئۇشبۇ ھاكىم ھىكمەتىنى نە كىشى بولغاي ساناپ.
زاھىر ئەيلەپ ھىكمەتىدىن ئەندىكى بىز بەندەگە،
بەئزىلەر دېھقان بولۇپدۇر رىزق ئۈچۈن يەرنى چاناپ.
رىزقدىن سۇئال ئىنسۇ جىنلارغە لىباس ھاجەت ئىرۇر،
نەچچەسى بابكارچىلىق قىلدى سەرەنجاملار ياساپ.
يەنە سەيفۇئال، موزدۇز، چورۇقچى ھەم فايفاقچىدۇر،
جۇببەچى، تەلفەكچى، بۆكچى ھەم جىيەكچىغە تاقاپ.
ئەبرىشىمكار، بەقەسەمچى، شاھىچى ھەم چىتفۇرۇش،
نەزمىگە كىمخاب، تاۋار، دۇدۇنچىنى ئايتقان سەۋاپ.
قالماسۇن موۋۇتچى، مەخمەلچى بىلەن ياغلىقچىلار،
ھەم قەۋاب، بەلباقچى، سەرگەزچى، بۇياغچىغە جەۋاب.
ساغراچىيۇ ئۇشتەگىر نېچۈن قالىپدۇر ئايرىلىپ،
خاتىرىمغە ئەمدى كەلدىلەر سۇئالچاقنى غاجاپ.
سەن بۇ كاسىب ـ ئۇستالارنى دېمە، ئابدۇللاھ، يامان،
ھەممىسى كەسىبنى كۆئىلىدە ساقلا قىلدى ئاتاپ.

كۆرۈكچى ھۇنەرمەندلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: تۆمۇرچى، كەتمەنچى، قۇلفىچى، مىخچى، قاداقچى، يىڭنەچى، فىچاقچى، قازانچى، زەرگەر، مىسكەر.

ھەمد ئايئاي تەكرىنىڭ زاتىغە ئەشئار سۆز قېتىپ،
سۆز قېتىپ مەنكىم مۇبادا قالماغايمەن يۇز كېتىپ.
يۇز كېتىپ قالماغلىق ھەمدۇ سەنانىڭ يۇزىدىن،
يۇزىدىن بۇ سۆزنى ئالدىم زېھنىم ئاندا تۇزىتىپ.
تۇزىتىپ كۆئىلۇم نەچە كاسىب سۆزىگە كۆپ قىزىق،
كۆپ قىزىقلىقدا تۆمۇرچى ئۇستامىزنى سۆزلەتىپ.
سۆزلەتىپ كۆئىلۇم تۆمۇرچى يەنە كەتمەنچى بىلە،
قۇلفىچى، مىخچى، قاداقچى، يىڭنەچىغە كۆز ئېتىپ.
كۆز ئېتىپدۇرمەن فىچاقچى ھەم قازانچى ئۇستەغە،
ئۇستەغە زەرگەرۇ مىسكەرنى ھەمىشە دۇزلاتىپ.
دۇزلاتىپ خەلق بۇ ئىكى ئۇستامنى ئەما دۇز ئېمەس،
دۇز ئېمەس دۇنياداكىلەر ئۇشبۇ سۆزگە دۇز چېتىپ.
دۇز چېتىپ قويمە فۇتۇسەك خەتكە، ئابدۇللاھ، ئۆزۈك،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ئۆزۈڭ ئاندىغ سۆزنى قىلماق بىرلە مۇنداغ مۇز فىتسپ.

ياغاچ بىلەن قىلۇر (مەشغۇل بولىدىغان) كاسىبلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: ياغاچچى، ئاياقچى، قوشۇقچى، گۆگۈتچى، ئەررەچى، يىكچى، شالچى، ئىگەرچى، ماشىنەچى، گۈلچى، سۇبەتچى، دۇتارچى، شىناچى، چەرخچى، ئوتانچى، جۇۋازچى، نەغمەچى، چىغرىقچى، ئافقۇتچى، سىرچى، بوراچى، غەلبىرچى، ئەلگەكچى، سەھافچى، ئەربەكەش، كىمەچى، تۆگۈرمەنچى.

تۆمەن مىڭ ھەمد ئايتاي ھەقغە مەن ئۆزۈمنى زار ئەيلەپ،
نېچۈككىم ئافەرىدە قىلدى ئول بىزلەرنى بار ئەيلەپ.
بارىغە كەسىبىنى نازۇ نىئمەتغە قىلىپ بائىس،
بۇ بائىس بىرلە بارچە ئۆزگەنى ئۆزىگە يار ئەيلەپ.
يارانلار بەئزى خورەكچىنۇ بەئزى كاسىبى ئەسباب،
قىلۇر بەئزى لىباس لازىملىقىنى ئانچە كار ئەيلەپ.
بۇلاردىندۇر ياغاچچى يا ئاياقچى يا قوشۇقچىلار،
گۆگۈتچى، ئارىچى[1] يىكچىنۇ شالچىنى قاتار ئەيلەپ.
ئىگەرچى، ماشناچى، گۈلچى ھەم سۇبەتچىلەر بىرلە،
دۇتارچى، شىناچى، چەرخچى، ئوتانچى قالدى خار ئەيلەپ.
جۇۋازچى، نەغمەچى، چىغرىقچى، ئافقۇتچى بىلەن سىرچى،
يەنە ھەم بوراچى، غەلبىرچى، ئەلگەكچى كەنار ئەيلەپ.
سەھافچى، ئەربەكەش بىرلە كىمەچى ھەم تۆگۈرمەنچى،
تۇگەرمۇ بىلمەگەنلەرنى دېسەم سۆز مىڭ تەغار ئەيلەپ.
بۇ ئۇستاملار سەبەب بولغاچ تاپىپ دۇنيا يۈزى زىينەت،
بۇ ئۇستاملار سەبەب بولغاچ تاپىپ دۇنيا يۈزى زىينەت،
جەھاننى قىلدى مەئمۇر كەسىبنى لەيلۇ نەھار ئەيلەپ.
سىنىڭ كەسبىڭ نەدۇر نەزم ئەيلەمەكدىن ئۆزگە، ئابدۇللاھ،
سۇنۇق مۇزدىن ساۋۇق كۆڭلۈڭنى ئۆزۈڭچە بەھار ئەيلەپ.

يىڭ بىلەن قىلۇر (مەشغۇل بولىدىغان) ھۈنەرمەندلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: خەللباب، زىلچەباب، زەردۇز، نۇختەچى.

خۇداغە نەزم ئايتتىم نەزم ئەيلەپ ھەرزەمان فات ـ فات،
مۇنى فات نەزم قىلماقغە كۆڭلۈدە خۇشلۇققۇم قات ـ قات.

① قولىازمىنىڭ ھاشىيەسىدە «ئەررەچى» دەپ يېزىلغان.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
№5

بۇ قاتلاشلىقدا نەچە ئۈستە ھەرقايدا بولۇپ قاتلاش،
قاتلىماسدىن كىگىزچىلەر مەمەلالەتدىن قىلىپ خات ـ خات.
خاتىلداپ خوب مەلۇل خاتىر ئىكەننى مەنمۇ خوب بىلگەچ،
قاتاي ئەمدى خەلىلبابنى تەغار ئەتسۇن توقۇپ شات ـ شات.
شاتىلداپ بۇ تەغارچىلار يەنە ئاندىن توقۇپ خۇجۇن،
خۇجۇنچى ھەم گىلەمچىلەر توقۇغۇنچە قىلىپ غات ـ غات.
يەنە ھەم زىلچەباب، زەردۇز قاتىلسۇن نۇختەچى بىرلەن،
قاتىلماق سۆزىگە ھەرگىز بۇرۇن مىشقىرماسۇن مات ـ مات.
بۇلارگە سۆز قاتىپ ئۆزۈڭنى قاتماق يوقمۇ، ئابدۇللاھ،
قاتىلساڭچۇ ئۆزۈڭ مۇنچە ۋىتىلداپ يۈرگۈچە ۋات ـ ۋات.

فاختە بىلەن قىلۇر (مەشغۇل بولىدىغان) ھۇنەر ۋە كاغەزچىلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: فاختەچى، ئانقۇچى، كاغەزچى.

ياراتقان تەڭرىغە شۈكر ئايتقالى كۆڭلۈم قىلىپ ئادەت،
بۇ ئادەتلەرنى قىلماغلىق مۇسۇلمان ئەھلىگە تائەت.
بەرابەر بولغۇسى تائەت بىلەن كەسبى ھەلال قىلماق،
ھەلال كاسىبغە تائەت بولدى كەسىبنى قىلۇر ھالەت.
بۇلارنىڭ جۇملەسىدىن بىرنى بىزلەر فاختەچى دەرمىز،
بىرىنى ئانقۇچى ئول فاختەنى ئانقان ئەجەب ئالەت.
يەنە ھەم فاختە لازىم ئۈستالارنىڭ بىرى كاغەزچى،
بۇ كاغەز ئادەمزاد ھەم فەرىزادغە ئىرۇر ھاجەت.
كىشىكىم بىر رەۋىش قىلسە بولۇر كاغەزگە ھاجەتمەند،
خۇسۇس كۆپ خاسىيەت مۇندا دۇرۇد بىرلە ھەدىس، ئايەت.
شەھەنشاھلار ھەمە ئەسرارىنى كاغەزگە ئايتۇرلار،
كۆڭۈل دەردىنى كاغەزدەك بىلۇرگە كىمدە بار تاقەت.
ھۇنەرنىڭ ئۇلۇغى كاغەزچىلىق دەپ بار خىيالىمدا،
سەبەب كاغەز بولۇپ ئالەمنى شەيتان قىلماغاي غارەت.
فۇتۇپ كاغەزچىنى بارچە بىلە كاغەزگە، ئابدۇللاھ،
ئوقۇپ ئىشتىمەك ھەۋەس بىرلە دېدى بۇ يوقلۇقى ئافەت.

تىبىب، ئەتتار، سەرتەراش، سابۇنچىلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: تىبىب، ئەتتار، سەرتەراش، سابۇنچى.

خۇداغە ھەمد ئايتۇرمەن ئەجەلدىن بولسەلەر مۇھلەت،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

بۇدۇر مۇھلەت يۇز ئۆيرۈپ بۇ جەھاندىن قىلماسام رىھلەت.
ياراتىپ خەلقنى پىنھان ئۆزى زاھىر ئانىڭ سۈنئى،
بۇ سۈنئىنى خەلايىقلارغە كۆرسەتكەچ بېرىپ مىھنەت.
خۇدا ئۆز لۇتف بىرلە بەزىنى بىزگە تىببىب ئەيلەپ،
خەلايىق دەفئـ ئەيلەرگە كېلىپدۇر بولسەلەر زەخمەت.
زەرەر ـ زەخمەت ئىلاجىنى ساتۇرلار دارۇ دەپ ئەتتار،
كېسەلگە دە فئـ بەردى ھەق ئانىڭ بىرلە ئىدى ئەخلەت.
ئەجەبدۇر سەرتەراش تىغ بىرلە باشدىن ساچنى ئالغايلار،
تۇشۇرگەن باش كېسىلگەندىنمۇ يوق كۆڭلىدە بىر ۋەھشەت.
سابۇنچى ئۇستە دەيدۇرمىز ئالىپ ياغ ھەم شاخالارنى،
ئۇلارنى ئىرىتىپ سابۇن قىلۇرغە ئەتكۈسى شەربەت.
بۇ شەربەتدە ئېتەر سابۇن ئالۇر خەلق بارچە ئەر ـ خاتۇن،
سابۇندا ئىگنى ئاق بولغانىنى كۆرسە قوزغالۇر شەھۋەت.
جەھاندا ئۇستالار قىش ـ ياز سەن ئابدۇللاھغە ئىشلەيدۇر،
جەفاسىغە ئىچىڭ ئاغرىپ دېگۈڭ ھېچ بارمۇدۇر رەھمەت.

لاي بىرلە قىلۇر (مەشغۇل بولىدىغان) ھۈنەرمەندلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: خىشتچى، تۇزچى، تامچى، گىلكار، كوزەچى.

خۇداغە ھەمد ئايتسام خوب فەزىلەت،
فەزىلەتسىز ماڭا تاڭلا غەزىلەت.
غەزىلەت كۆرمەسەم دېگەن كىشىلەر
كىشىلەردىن بولۇر ئەھلى شەرىئەت.
شەرىئەت ھەم تەرىقەتدە ھەلال خوب،
خوب ئىرمىشدۇر ئەگەر قىلسە ھەقىقەت.
ھەقىقەت بىرلەكىم ھەقنى تاپىپدۇر،
تاپىپدۇر ھەقنى ئول ئەھلى تەرىقەت.
تەرىقەت ھەم شەرىئەتدە رەۋىش چوڭ،
رەۋىش چوڭ دېسەلەر كەسبى غەنىيمەت.
غەنىيمەت خىشچى، تۇزچى، تامچى، گىلكار،
بۇ گىلكار كوزەچى ياخشى مەئىيشەت.
مەئىيشەتدۇر سەبەب رىزقى ھەلالغە،
ھەلالغە كۆڭلىنى قىلغاي دەلىيلەت.
دەلىيلەت قىلسە ئابدۇللاھ ئۆزىنى،
ئۆزىنى راست ئېتىپ قىلغاي ئەقىيدەت.

ئاتىغە لازىملىقنى قىلۇركاسىبلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: سەرراج (ئىگەرچى)، توقامچى، قامچىباب.

سەنا رەززاق ئىگەمگە رىزىق بەردى فۇل بىلەن يامۇت،
دەرەختلەرنى ياراتىپ ھەم قىلىپدۇر ئۇجمەدىن شاتۇت.
جەھان خەلقى بۇ نېئمەت قىسمىنى يەپ ـ دەپ تۆگەنمەيدۇر،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

بىرىپدۇر بىر دەرەختدىن ھەق يەنە نەشۇنت بىلە ئامۇت.
تەڭ ئىرمەس كۆز، قولاق بىرلە ئاغىز، بۇرنىغە ھېچ نېئىمەت،
مىنەرگە ئات ـ ئۇلاغ بەردى، فىيادە يۈرگەلى يا فۇت.
نەچە كاسىپ ـ ھۇنەرمەندلەر ئۇلاغ مىنگۈچىگە ئىشلەر،
قىلىپ سەرراج، ئىگەر، قۇشقۇن، يۈگەن، ئات بولمادى نابۇت.
توقامۇ ئۇچالىق، جەزلىك، مۆلە تىكتىكى دانالار،
ۋە بەزى قامچى ئەتتى ئاتدا ئانى تۇتماغىل يا تۇت.
ئانى تۇتقان كىشى ئۇرسە خۇدا مەخلۇقىنى ناھەق،
قىساسى ھەق ئەگەر ھەرقانچە بايدۇر قامچىسى ياقۇت.
شىكايەت قىلمە، ئابدۇللاھ، ساڭا كۆپ قامچىمۇ ۋاجىب،
ھەن ھەم ئات ئۇرغانىڭغە ئەسلا كارناي تارتمادىڭ تاتۇت.

سېيىسقچى، دەللال، بىدىك، فىيكى، چىلىمچىلارنىڭ بايانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: سېيىسقچى، دەللال، بىدىك، فىيكى (تاماكىچى، تاماكا قاتارلىقلارنى ياسىغۇچى)، چىلىمچى.

خۇداغە ھەمد، ئانىڭ رەسۇلىغە سەلەۋات،
دېسەم ھەمىشە ئاڭا بېتىلگۈسى ھەسەنات.
بېرىپ بۇ خەلقى جەھانغە رىزقنى سەبەب بىرلە،
ئانىڭغە قۇدرەتى يەتمەسكە يەتكۈزۈپ سەدەقات.
سالىپ خۇدايىتەبارەك بەندەلەرنى ھەر يولغە،
ۋە بەزى بولدى سېيىسقچى تىلدا ھەر نېچۈك كەلەمات.
بۇ جۈملەدىن بىرىنى دېگۈمىز ھەمە دەللال،
بىدىكمۇ داخىل ئاڭا ئۆرلەشىپ قىلۇر ئەرەفات.
بىلىپ ھۇنەرى فىيكى نارس، تەماكۇ ئەتمەكنى،
بۇلارنى چەكتى نە ياخشى زات با بەرەكات.
يەنە بىرىنى دېسەم بۇ ئۇلۇغ ھۇنەرلەردىن،
چىلىمچىلىقغە يېتەرمۇ ھېچ ۋەلىي كۈنى ئەرەسات.
ھەۋەسمۇ قىلمە ئۇلارنى دوراماقغە، ئابدۇللاھ،
چىلىمدا تافتى مەقام ئەھلى مەرتەبەئۇ دەرەجات.

تۆتىنچى باب فەرىشتە ۋە جىنلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: فەرىشتىلەر.

سەنا ئايتماق خۇدا ئىزززۇ ۋە جەلگە دىل ـ زەبان بائىس،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

زەبان گويا بولۇرغە تەندە بىرجان ئىنجەنان بائىس.
بىرىپ جان بىرلە ئىمان جۇملە بىجانلارغە ئول رەھمان،
تەرەھھۇمغە مەلائىكلەر بىلەن ئەھلى جەھان بائىس.
ياراتتى مالىكۇل ـ مۇلك ئول مەلائىكلەرنى ھەر قىسمى،
ياراتىلماقدا ئىرمەسدۇر پەدەر ـ مادەر، زەنان بائىس.
ئۇلارنى ئاڭلاسام ئۇستىدە ئەسلا بىر ئىگىنمۇ يوق،
ساۋۇق ئۆتمەسلىكىگە بولمادى كوڭلەك ـ چەفان بائىس.
خىيال قىلسام بۇلارنىڭ ئاش ـ ئىگىنگە ئىھتىياجى يوق،
تىرىكلىك قىلغالى بولماس مەئىشەت ھېچقاچان بائىس.
مەلائىك باي دېسەم يوق بىر شەخا چەندىن خەبەر ئەسلا،
فەقىر دېسەم گۇھەرنى ھەم كۆزىگە ئىلماغان بائىس.
يېمەك ـ ئىچمەكۇ كىيمەك، خاتۇن ئالماقغە نېدۇر ھاجەت،
ئىبادەت قىلماقى ئاللاھ ئۈچۈندۇر ھەر زەمان بائىس.
بۇلار دەرگەھى ھەقدە فەزلى بىر ـ بىردىنمۇ ئارتۇقدۇر،
كۆزۈم ھەم كۆرمەدى يالغان دېمەك بىزگە يامان بائىس.
كىتابلاردىن رىۋايەتدۇر ئانى يالغان دېگەن كافىر،
مۇنى كافىر دېمەك بىزلەرگە قۇرئاندا بەيان بائىس.
مەلائىكلەرنى، ئابدۇللاھ، بىلىپ راست ئىئتىقاد ئەيلە،
كەرامەن كاتىبىنىڭ زىكرى سەندەك بىر نادان بائىس.

ئەھلى فەرى تايىفەلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: دېۋ، فەرى، جىن، ئالباستى (ئالۋاستى).

خۇداغە ھەمد ئايتماقغە بولۇپ كۆڭلۈم ئارا مۇھتاج،
ھەقىقي پادىشاھدۇر بارچەلەر بىچۇن چەرا مۇھتاج.
ياراتىپ ئىنسۇ جىننى قىلدى ھەق ئۆز مۇلكىگە مالىك،
جىن ئەھلى ھەم نەچە فىرقە ئاڭا كۆڭلى قارا مۇھتاج.
ئۇلارنى ئاڭلادىم لېكىن كۆزۈم ھېچ كۆرگەنى يوقدۇر،
كۆرەي دېگەن بىلەن ھەم بىر ۋەزىفە نارەۋا مۇھتاج.
دېسەم بۇ فىرقەلەرنى: دېۋ، فەرى بىرلە جىنۇ ئالباستى،
بۇ جىن ـ ئالباستىلار قول ـ فۇتلۇق ئىرمىشكىم ئاڭا مۇھتاج.
ھەۋادا دېۋ ـ فەرىلەر سەير قىلمىش دەپمۇ ئاڭلاندى،
ئۇچارلار دېۋ ـ فەرى دەيدۇر ئەگەر ئۇچسە ھەۋا مۇھتاج.
بۇلارنىڭ جىسمى، مەزكۇر ئىسمىنى كىم زىكر ئەيلەپدۇر،
ئەسەر قىلسە كېلىپ باخشى ئاڭا نەغمە ـ نەۋا مۇھتاج.
ئىشتىسەم بىزگە ئوخشارمىش، يەنە ئۆزگە بولۇر ئىرمىش،
كېلىپ بوغسە ئۇلار بىزلەرنى ئەلبەتتە دەۋا مۇھتاج.
بار ئىرمىش دېۋلارنىڭ ئەللىك ـ ئاتمىش قول بىلەن مۇكزى،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

كىشىنى ئۇسمەگەيكىم، كۆرسە ئۇسكەندەك بەلا مۇھتاج.
ئەكابىرلىق قىلىپ سەن كۆرمەگەننى ئايتمە، ئابدۇللاھ،
سۆزۈڭ يالغان چىقىپ قالسە بولۇر بەدنام ساڭا مۇھتاج.

بەشىنچى باب ئاسمانغە تەئەللۇقلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: يەتتە ئاسمان، مەلائىك (پەرىشتىلەر).

خۇداغە ھەمدى ئەدا قىلدى بۇ تەنمدە رۇھ،
بۇ رۇھۇم ھەمدى بىلە قانچە يەتتى فەيز ـ فۇتۇھ.
قىلىپ خۇدايى جەھان يەتتە كۆكنى بىپايان،
ئىشىكمۇ قويدى ئاڭا فەرىشتىلەرگەدۇر مەفتۇھ.
بۇ كۆكنى يەتتە ئېرۇر دەپ دىلۇ ئىئتىقادىم بار،
چىقاي دېسەم يىقىلىپ فۇتلارىم بولۇر مەجرۇھ.
خەبەرمۇ بەردى خۇدا ئاسمان تەباقا دەپ،
ساناپ باقارمۇ كىشى كۆرسە ئۇمرى ھەزرەت نۇھ.
بۇ ئاسمان يۇزىدە كۆپ ئىمىش مەلائىكلەر،
خۇدانى ئايتقۇسى دايىم قۇددۇسۇ ۋەيا سۇببۇھ.
بەلەندلىكى ھەمە كۆك بىر ـ بىرىگە بەش يۇز يىل،
دېسەم تۇگەرمۇ ئانىڭ جۆرەسى بولۇپ مەھدۇھ.
مەن ئاسمانىنى ئىشىتسەم ئون ئىككى بۇرجلۇقدۇر،
دەلىلمۇ يوق ئاڭا لېكىن خەلق ئاراسىدا مەۋزۇھ.
ئەگەرچە سەبئى سەماۋاتنغە ھەر كىشى تانسە،
بۇ كۇفر ـ مۇنكىر ئايەتۇ يوق بولۇر مەڭگۇھ.
ئۆزۈڭمۇ يەتتە دېگىل ئاسمانىنى، ئابدۇللاھ،
سەن ھەقنغە زىد بولۇشىڭغە قىلغىل ئەمدى تەۋبە نەسۇھ.

بۇ بەيت ئاي، كۇن، يۇلدۇز، بۇلۇتلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: ئاي، كۇن، يۇلدۇز، بۇلۇت.

ھەقتەئالا زاتىنىڭ ھەمدى كۆڭۈلدە بولدى بىخ،
بىخ سۇرۇپ ئاخىر ئۇنۇپ چىقتى كەباب يا بولدى سىخ.
سىخ كەباب بىرلە كەباب سىخ بىرلە ئۇلفەتلىك ئېرۇر،
ئايۇ كۇن، يۇلدۇزلار ئاسمانغەمۇ سىخ ئورنىدا مىخ.
چۇن بۇلارنى مىخ ئاتاپدۇر مىختالىپ قالغانمۇ يوق،
مىخقە ئوخشار ھەممە يۇلدۇز ياكى بىر يۇلدۇزى مىرىخ.
يەتتە كۇن، ئون ئىككى ئاي بىر ـ بىرگە دۇشمەن ياكى دوست،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

قوغلاشۇر ياكىم قاچار كۆزگە تىكەنلىك بولدى زىخ.
يەرۇ ئاسمان ئاراسىدا بار بۇلۇت دەپ بىر نېمە،
ئافتاب توسماقدا گويا شۇمبۇرا تەربۇز بەتىخ.
دېمە، ئابدۇللاھ، ئۆزۈڭنىڭ غەيرىنى سەن شۇمبۇرا،
شۇملۇقۇڭدىن ئۆزگەنى شۇم دەپ بۇغۇزلارسەنمۇ فىخ.

ئالتىنچى باب يەتتە زېمىننىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: سېغىز، شور، ئەت، قۇم، دۆڭ، چوقۇر، كەڭ، تار، ئۇزۇن، قىسقە، چەھارسۇ، يۇمالاق.

يارالقان زۇل ـ جەلال ھەمدىگە تىل ئاچتىم بولۇپ ھامىد،
بۇ ھەمد ئايتماغلىقىمغە ھەق ئۆزى مەھمۇدۇ ھەم شاھىد.
يارالتىپ يەتتەقات يەرنى بېرىپ مۇئمىنۇ كافىرغە،
بارىغە رەھمەتى ئامدۇر يۇرۇر فاسىق بىلەن زاھىد.
رەۋا ئېرمەس ئىدى ئىلگىر يالاڭ يەردە نەماز قىلماق،
تۇفەيلى مۇستەفا يەر فاك ئېرۇر سەجدە قىلۇر ئابىد.
زېمىننى يەتتە دەرمىز ئالتەنى كۆرگەن كىشى بارمۇ،
مۇنى يەتتە دېمەكلىككە كىتابلاردا بولۇر ۋارىد.
قالىنلىق ـ كەڭرۇلۇكدە يەتتە يەر ھەربىرسى بەش يۈز يىل،
ۋە ھەر بىرىنىڭ ئاراسى شۇنچەدۇر نې كەمۇ نې زايىد.
بۇ يەر ئۈستىدەكى كۆرگەن ئەجايىبنى دېگەيلىكمۇ،
دېمەك لازىم ئېمەس بىزنى ئەجايىب تۇغدىكىم ۋالىد.
قاراپ باقساق زېمىن ـ تۇفراقلارى ھەم نەچچە قىسمىدۇر،
سېغىز، شور، ئەت ۋەيا قۇمدۇر مۇۋافىق ھەربىرى يازىد.
بۇ دۇنيا دۆڭ ـ چوقۇر بولماقغە بائىسنى كىشى بىلمەس،
ئانى بىلسەم دېگەن ئەھمەق خىيال قىلغانلارى فاسىد.
جەھان كەڭ ـ تار، ئۇزۇن ـ قىسقە ۋەيا چەھارسۇ ۋەيا يۇمىلاق،
ئانى مەندە بىلىك يوق، ئول بىلىك بار ئۆزىدۇر ۋاھىد.
سەن، ئابدۇللاھ، بۇ دەم توختە، سۆزۈڭگە سالغىل ھەم نۇختە،
بۇ يەردىن سۆز قىلىپ ئول ھەق ئىگەمگە بولماغىل جاھىد.

يەتتىنچى باب ئەناسىرى ئەربەئەنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: تۇفراق، سۇ، شەمال، ئوت.

خۇدا ھەمدىگە تىل سۇردۇم بولۇپ ھامىدۇ ھەق مەھمۇد،
ئانىڭ زاتى مۇنەززەھ جىسمىدىن دايىم ئۆزى مەۋجۇد.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ياراتىپ جىسمىلىق بىزنى ئەناسىر ئەربەئەدىن ئول،
ئەناسىر ئىسمى: تۆفراق، سۇ، شەمال، ئوت جىسمىدۇر مەۋجۇد.
بۇ تۆرتىنىڭ بىرى تۆفراق، بۇ تۆفراقغە ھەمە ئامراق،
مۇنىڭ بىرلە زېمىن ئۈستىدەكىلەر بولمادى فەرسۇد.
ئىكىنچى سۇ، ھەمە زىيجانغە ئۆلمەسدە تىرىكلىك بۇ،
سۇدىن قالساق ئەگەر بىزلەر بۇجاندىن ئايرىلىپ دەمخۇد.
ئۈچۈنچىدۇر شەمال، ھەق ئافرىيدە ئەيلەگەن بىر يەل،
يارالتى يەل قوشۇپ بىزنى مۇنى رەد قىلغۇچى مەردۇد.
يەنە تۆرتۈنچى ئوتدۇر، قىلدى ھەق كۆيدۈرگەلى قادىر،
بۇ قۇدرەتى ئوتدىن ئېرمەسكە دەلىلدۇر ئاتەشى نەمرۇد.
بۇ تۆرتۆلەننى، ئابدۇللاھ، ئەناسىر ئەربەئە دەپ بىل،
خۇسۇس ئوت بىرلە ئاش ـ نان پىشقۇسى سامسۇ بىلەن فەرمۇد.

سەككىزىنچى باب سۇ مەۋزىئلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: زېمىن، دەريا، ئۆستەڭ، ئارىق، كۆل، بۇلاق، قۇدۇق.

ھەقغە ھەدسىز ھەمدۇ سەفى قۇلھۇۋەللاھۇ ئەھەد،
ئول ئەھەد ھەم فەرد ھەم ۋىتەرۇ ئەھەد ئەللاھۇس ـ سەمەد.
لەمىيەلىد بىزگە نىگەھدار ھەم ۋەلەمىيۇلەد تەخى،
ھەم ۋەلەمىيەكۇنلەھۇ كۇفۇەن ئەھەد بەردى مەدەد.
لەفزى ئەللاھ ئىسمى زاتدۇر ئۆزگەسى ئىسمى سىفات،
سىفەتتىدىن بىرى قادىر ھەق ئەزەلدىن تا ئەبەد.
قۇدرەتى قادىر زېمىننى قىلدى سۇنىڭ ئۇستىدە،
ھەم زېمىننىڭ ئۇستىدە دەريا يارالتى بىئەدەد.
يەنە ھەر دەريادىن ئايرىلغان سۇلار ئۆستەڭ بولۇپ،
ئاقادۇر بىھەد سۇنىڭ ھەددىنى بىلمەكلىك نېھەد.
ھەربىر ئۆستەڭدىن بۇ سۇ نەچەند ئارىقغە ئايرىلىپ،
بۇ ئارىقلارنىڭ ھېسابىنى بىلىپ بولماس فەقەد.
ئارىق ـ ئۆستەڭ بىرلە سۇ كۆل يا ئېتىزلارغە كىرىپ،
قانچە سۇ ئاقسە خەلايىق بىلدى بۇ سۇنى سەنەد.
سۇ ئاناسى يا بۇلاق ياكىم بۇ يامغۇردىنمىكىن،
ئەسلى سۇ قايدىن ئېرۇر ھېچ بىلمەدىم مەن ياش ۋەلەد.
بار بۇلاق دەپ بىر نېمەرسە سۇ چىقار ئاندىن مۇدام،
راستى شولدۇر بۇ سۆزۇمنى ھەر كىشىكىم قىلسە رەد.
سۇ مەكانىدىن يەنە باردۇر قۇدۇق دەپ بىر نېمە،
يەر سىزىپ چىققان سۇدۇر بەئزى گورۇستاندىن جەسەد.
جىسمى ئادەم بولماقى سۇ بىرلە تۇفراقدىن ئىكەن،
ئەسلىمىزگە يانغۇمىز تۇفراق قىلۇر يانقان لەھەد.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

سەنمۇ، ئابدۇللاھ، ئۆلۈپ ياتساڭ لەھەدە تەلمۈرۈپ،
ئۆزگەلەر ئۆلمەي تىرىك يۈرگەيمۇ دەپ قىلمە ھەسەد.

توققۇزىنچى باب زېمىن مەۋزىئلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: ھۇدۇد، يەئنى ئەترافى دۇنيا، بۇرجى ھەمەل، بۇرجى سەۋر، بۇرجى جەۋزا، بۇرجى سەرەتان، بۇرجى ئەسەد، بۇرجى سۇنبۇلە، بۇرجى مىزان، بۇرجى ئەقرەب، بۇرجى قەۋس، بۇرجى جەددى، بۇرجى دەلۋە، بۇرجى ھۇت، ئالەم، دەشت، شەھەر، سەھرا، تاغ، باغ، تام، بۇتخانە، تاق، رەۋاق، ئوردا، خانەقا، مەدرىسە، مەسجىد، ئۆي، ھاۋلى (ھويلا)، سەراي، دەڭ.

ھەقتە مەن زىكرى سەنا ئايتقۇم ھەببىغە دۇرۇد،
بۇيرۇدى ئىبلىسكە ھەق ئادەم ئۈچۈن قىل دەپ سۇجۇد.
قىلمادى ئول سەجدەنى لېكىن مەلائىك قىلدىلار،
بەردى ئادەمگە جەھاننى ھەق بۇ ئون ئىككى ھۇدۇد.
بۇ ھۇدۇدنىڭ ھەربىرى بىر فەسلگە مەنسۇب ئېرۇر،
فەسلى ئەۋۋەلدۇر ھەمەل، ئاخىردا ھۇت ئايتماق نېسۇد.
چۈن تەسەررۇف قىلدى ئالەمنى بەنى ئادەم ھەمە،
دەشتلەرنى شەھرۇ سەھرا قىلدىلار ھىندى جۇھۇد.
تاغلاردا باغ ـ راغ، تاملارنى قىلدىلار ئۇلار،
تالاشىپ دۇنيانى بىر ـ بىردىن بۇلار تەڭلەپ ئۇمۇد.
بۇتخانە، تاقۇ رەۋاق، ئوردا، ئىمارەتنى سالىپ،
تام ـ تەمام ئايىنەلىكدە يەپ تەئام ئەھلى يۇھۇد.
خەنەقاۋۇ مەدرىسە، مەسجىدنى مۇئمىنلار ئېتىپ،
ۋەقف قىلدى بەئزى مۇلكىنى ئاڭا ئىندەش ـ شۇھۇد.
ئۆي بىلەن ھاۋلى تەئەللۇقدا كۇن ئۆتكەزگەنمۇ كۆپ،
بۇمۇ ھەم يوقدىن غەربىلەر يەپ قۇناق بىرلە نۇخۇد.
شۇكر قىلمايسەنمۇ، ئابدۇللاھ، سېنىڭ ھاۋلىكمۇ بار،
تابىئى ياركەندە فوسكام يۇرتىدا تافتىڭ ۋۇجۇد.

ئونىنچى باب ھەلال ھەيۋانلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: قوي، ئەچكۇ، كالا، تىۋە (تۆگە)، ئات، گاۋمىش (قوتاز)، كىيىك، تۇخا.

كۆپ سەنا ئايتسام خۇداغە بارمۇ ھېچ ئاندىن لەزىز،
يادى ھەق مۇئمىن مۇسۇلمانلارغە ئاش ـ ناندىن لەزىز.
ياراتتىپ بىزلەرنى رەھمان بەردى ئاش ـ نان بىھىساب،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ناندىن ھەم ئارتۇقنى ئايتسام بارمۇدۇر قاندىن لەزىز.
ئىنسۇ جىن ھەم بەلكى ھەيۋانلار تەمام قان بىرلەدۇر،
بارچە قانلىقلارغە يوقدۇر ھېچنىمە جاندىن لەزىز.
جان بىلەن قان بىر ئېمەس جانلىق مەگەر قانسىزمۇ بار،
قايدا بار بۇ ئىككىسىغە گوشت ھەيۋاندىن لەزىز.
گوشت ھەيۋان جۇملەسىدىن نەچچە قىسمىدۇر ھەلال،
يېسە تىش، تامغاق ـ كېكىردەكلەرگە ھەر ياندىن لەزىز.
مەن ھەلالنىڭ قىسمىسىدىن زىكر قىلسام ئىسمى بۇ،
ئەچكۇ، قوي بىرلە كالا قەن دەپ قەرىغاندىن لەزىز.
تىۋە، ئات، گاۋمىش ـ قوتاز باردۇر كىيىك دەپ بىرنېمە،
تاققى يوقمۇ تۇخنىڭ چوقۇپ يېگەن داندىن لەزىز.
بارمۇ، ئابدۇللاھ، ھەلال ھەيۋان بۇ سەككىزدىن بۆلەك،
بولسەمۇ لېكىن بۇلارنىڭ قايسى ئىماندىن لەزىز؟

ئون بىرىنچى باب ھەرام ھەيۋانلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: فىل، خەچىر، شىر، ئىشەك، بۆرى، ئايىغ (ئېيىق)، مەيمۇن، قاما، ئۇسر، تۈلكى، يولباسۇن.

ھەمدى ھەق ئىززۇۋجەلگە يادى بۇ كۆڭلۈمدە نۇر،
ئۇشبۇ نۇرنىڭ شۇئلەسىدىن كۆرمەگۈم كۆزۈمدەدۇر.
كۆرسە كۆز لېكىن كۆرۈنگەن نەرسەلەر كۆڭلى بىلە،
جان كېتىپ كۆڭلىدىن ئايرىلغان كىشىنىڭ كۆزى كور.
كور ئېمەس كۆزلۈككە مەن قىلغۇم بەيان ھەق سۆنئىنى،
سۆنئى ھەقنىڭ بىرى ھەيۋان زىكر قىلغۇم بولسە زور.
كىچىك ئېرمەس جىسمى زور گوشتى ھەرام ھەيۋان بۆكىم،
فىل، خەچىر، شىر، ئىت، ئىشەك، بۆرى، ئايىغ مەيمۇننى سور.
قاما، ئۇسر، تۈلكى بىرلە يولباسۇنلاردۇر ھەرام،
كىم ھەلال دەر ئاغزىغە پەيدا بولۇر ئەلبەتتە شور.
يەنە ھەم بۇغى ـ مارال دەيدۇر بۆلار قايداغ ئىكىن،
غالىبەن بۇ ۋەھشىلەرگە سەن ھەرام ھۆكمىدە تۇر.
يەنە ئابدۇللاھمۇ بىلمەس ۋەھشىلەر كۆپ بار ئىمىش،
گەر ھەلال بولسە ئانىڭ گوشتى بىلەن ئاغزىڭغە ئۇر.

ئون ئىككىنچى باب ئۇششاق جانداراڵارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: مۇشۇك، ساچقان، كىرفە، ئۆرمەچۈك، قوڭغاز، چېكەتكۇ، بۇرگە، سىركە، فىت، سالجى، كۆكفىت، سالمە، فاتماچۇق، قۇمۇچاق، يىلان، چايان،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

كىلەر، ياغاچ قۇرتى، نىجىس قۇرتى، گۈشت قۇرتى، مېڭە قۇرتى.

ھەمد سابىت بىرۇبارىم زاتىغە مەندىن كەسىر،
ئىسمى بىركەم يۈزى مەشھۇر بىرى ئاندىنداۇركەبىر.
ئافەرىدە قىلدى مەخلۇقنى ئەجەب ھەيئەت بىلەن،
ئىنسۇجىن، ھەيۋانىنى ئايتتىم ئەمدى بۇ كەلدى ئەخىر.
چەھارپاينىك چوڭلارنى رەسمدۇر ھەيۋان دېمەك،
جانۋەر دەرمىز ئۇشاقلارنى كۆرۈپ چوڭدىن ھەقىر.
چۈنكى كىچىكدۇر ھەم ئۇزۇن - قىسقەۋۇ رەڭگى نەچچە خىل،
شەفالاق، توم، يۇمۇلاقدۇر يا يىنىكدۇر يا ئەغىر.
بەئزى تىشلەر، بەئزىسى ئادەمگە نەشتەر سالغۇسى،
نەچچەسى جىسمى سىلىقدۇر، ئۆزگەسى ئاندىن يەغىر.
تۈكى بار - يوق بەدىنەما ھەم چىرايلىقلارمۇ كۆپ،
بەئزى قاتتىق، بەئزى يۇمشاق ئۇرانۇر قولغە جەرىر.
زىكر قىلسام ئەۋۋەلى بۇ جانۋەرلەردىن مۇشۇك،
تۈنقان ئۆيگە مەن شىرىك دەپ ئايتادۇر ئەمدى كەكىر.
قىش كۈندە ئۇچاق ئالدىدا بۇ بىزدىن ئىلگىرى،
ياتسە ھەم يونقاندا ھازىر ياكى بۇ مۇنكىر - نەكىر.
گوشتنى كۆرسە يەپ بەجىنچى تىل بىلەن ئايتۇر: مويۇ،
ئۆرلەتىپ ياقغان توقاچ نان بەرسە يەپ دەيدۇر فەتىر.
ھەزرەتىمدىن يوقارى ئولتۇرغۇسى مىھمان بولۇپ،
قۇيۇق ئاشنى يېغى يوق دەر، سۇيۇق ئاشنى خام خەمىر.
ئاڭلىسام ساچقانىنىڭ ئۈستىدە مۇشۇك پادشەب ئىمىش،
كۆرسە ساچقانىنى مۇشۇك پادشەب بېگىم قىلغاي ئەسىر.
كىرفە دەپ بىرمۇنچە ئوغرى كېچەلەپ تامنى تېشەر،
قورقماغاي پادشەب بېگىمدىن گەرچە سۇلتان يا ئەمىر.
ئۆرمەچۈك، قوڭغاز، چېكەتكۇ، بۇرگە، سىركە، فىتمۇ بار،
سالجى، كۆكفىت، سالمە بىرلە، فاتماچۇق كۆزى ھەقىر.
قۇمۇچاق، يىلان - چايان باردۇر كىلەر دەپ بىر نېمە،
يەر ياغاچ بىرلە نىجىس قۇرتى بو جانۋەردۇر سەغىر.
قۇدرەتى ھەق بىرلە گوشت قۇرتلار ۋە بەلكى مېڭەلەر،
گوردا جانۋەرنى كۆرۈپ مەن سۇنئى ھەقدۇر بىنەزىر.
يەنە كۆرگەن - كۆرمەگەن جاندىن زىمىندا بىھىساب،
تۈگەمەس زىكرى ئۇلارنى نەزم قىلسام مەن فەقىر.
توختە ئابدۇللاھ بۇ جانۋەر سۆزىنى قىلمە ئۇزۇن،
ئايتقانىڭ گويا كى زاغۇندىن ئۆتۈپ بولدى زەغىر.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ئون ئۇچىنچى باب سۇ ئىچىدىكى جاندارلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: بالىق، قاما، فاقا، سۇ كالاسى، ئايىغ (ئېيىق).

سەنا تەكرىغە مەخلۇقاتنى پەيدا قىلغۇچى ئولدۇر،
بىرىپ ئول نۇرى ئىمان دىلنى رەۋشەن قىلغۇسى شول نۇر.
ياراتىپ يەر يۈزى ھەم سۇ ئىچىدە نەچچە مەخلۇقات،
قۇرۇقلاردىن سۇلۇق يەر كۆپ كەمى يۈز يىلغەچە يولدۇر.
ئىچىدە كىشى كۆرگەن - كۆرمەگەن زىيجان تولا ئېرمىش،
بۇ بائىس بىرلە سۇدىن بەئزىگە ئىشتىلگۈسى غولدۇر.
سەفەر كۆرگەن بەرادەرلەر رىۋايەت قىلغۇسى ئاندىن،
چىقىپ كاتتە نەھەكلەر يەنە سۇۋغە چۆمگۈسى كولدۇر.
بالىقلاردىن سۇ كولدۇرلاپ يۇغانلار چىقسە غولدۇرلاپ،
قاما بىرلە فەقا سۇدىن چىقىپ ھەم كىرگۈچى جولدۇر.
ئىشتىسەم سۇ كالاسى ھەم ئايىغلار بار ئۇلۇغ سۇدا،
بۇ يالغان سۆز ئەمەس ھەق قۇدرەتىنىڭ بىرىسى شولدۇر.
بۇلارنى كۆرگەنىم يوق ئاكلاغاندىن ئاكلاغانىم بار،
ئوشۇل نۇرغۇن سۇلۇقدىن بىرى دەريادۇر ئاتى ئول شور.
ئانىڭدىن ئۆزگە ھەم نۇرغۇن سۇلار كۆپ بولغۇسى مەئلۇم،
كىتابلارغە فۇتۇلگەن يەتتە دەريا ھەممەسى ئول زور.
بۇ دەريالارنى خىزرىدىن بۆلەك بىلمەس گۇمان قىلدىم،
ئىچىدە بىھىساب جانۇەرنى بار دەپ بىلمەسە شول كور.
تەئەججۇب قىلمە، ئابدۇللاھ، خۇدا شۇنداغ قىلالماسمۇ،
كۆرەرگە ئاسمان، بەس دىلغە زىھنىڭ ھەممەنى تولدۇر.

ئون تۆتىنچى باب ئۇچارلىق جانۇەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: قارغە، فاختەك، سار، كەبۇتەر، كوشكۇل، تۇخا، ئۆردەك، سوفىيە، تۇرۇلغۇ، كاككۇك، تۇتى، تاۋۇس (توز)، قارچىغە، كەكلىك، لىچىن، قۇرغۇي، ھۇقۇش، باغىتاق، سوقۇچاق، مۇشۇكقۇش، ئولاي، تومۇچۇق، سىغىزخان، سۇندۇك، غورۇلاي، قۇچقاچ، تورغاي، شەبقەرەك، غاز، ھاكىغىت، تۇرنا، ۋاتۋالاق، قىرغال، ئوقار، جىگدەچۇك، ھۇدھۇد، بالىقچى، شۇكىقار، بۇلبۇل، بىرتوغرام، مەلەخ، كۇفىلە، ھەرە، چىبىن، فەششە (پاشا)، كۇمۇتا.

ھەقغە كۆپ زىكرى سەنا كۆكلۇمدە خوب قىلدى زۇھۇر،
خوب زۇھۇر قىلغاچ ئانىڭ زىكرىنى دىل بىلدى ھۇزۇر.
دىل ھۇزۇر بىلگەچ خۇدا كۆكلۇمدە ھازىر بولغۇسى،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

سۆزده هازىر كۆزده غايىب ئانى كۆز كۆرمەي تۇنۇر.
ئىلگىرىدىن تۇنۇماس ئېردىم تۇنۇتتى قۇدرەتى،
ھەۋادا پەررەندە ئۇچماق قۇدرەتى ئېرمەسمۇدۇر.
مەن ئۇچارلىق جانۋەرنىڭ زىكرىنى قىلسام بەيان،
تۇگەمەس يۇزدىن بىرى بارچە ھەۋا ئۆزرە ئۇچۇر.
ھەۋادا ئۇچماغلىقىدىن بىر سەبەب رىزقى ئۇچۇن،
ياكى قاچماق ياكى قوغلاپ ئارقەدىن يەتسە چۇقۇر.
بىرى ئۇلفەت، بىرى فەرزەندىغە تۇغمە جەھەتىدىن،
بەئزى جانۋەر سەير قىلغاچ ھارسە بىر شاخقە قونۇر.
قىسمىسى بۇ قارغە، فاختەك، سار، كەبۇتەر، كوشكۇل،
تۇخا، ئۆردەك، سوفىيە، تۇرۇلغۇ، كاككۇكلار تۇرۇر.
تۇتى، تاۋۇس، قارچىغە، كەكلىك، لىچىن، قۇرغۇي، ھوقۇش،
سوقۇچاق، ئۇلاي، سېغىزخان، غورالاي، توغاي بولۇر.
غاز، ھاڭغىت، تۇرنى، كەكلىك، ۋاتۇالاق، قىرغال، ئۇقار،
جىگدەچۇك، ھۇدھۇد، بالىقچى، ئاندىن ئول شۇڭقار بۇزۇر.
قالماسۇن بۇلبۇل، باغىتاق، ئول مۇشۇكقۇشلارمۇ ھەم،
تومۇچۇق، سۇندۇك ۋە قۇچقاچ بىرلە شەبفەرەك بۇدۇر.
يەنە بىرتوغرام، مەلەخ مۇندىن كىچىكراق كۇفىلە،
فۇتۇسەم ھەرە، چېبىن، فەششە، كۇمۇتا دەپ ئوقۇر.
مىڭدىن ھەم ئاشقاي بۇلارنىڭ قىسمىنى زىكر ئەيلەسەم،
ھەممەسى ئىككى قەناتلىق بارچە ئەئزاسى چۇفۇر.
بۇ دىيار ـ ئەترافداكى پەررەندەلەرنىڭ زىكرى بۇ،
ئۆزگەلەردىنمۇ سوراپ ئايتسام كىتاب ـ كاغەز تولۇر.
كافكىلىق ئەيىبىنى، ئابدۇللاھ، ئۆزۇڭچە بىلمەدىڭ،
بۇ سۆزۇڭنى ئاڭلاغانلار ئۆيمۇ ئۆي غەيبەت توشۇر.

ئون بەشىنچى باب مېۋەسىز دەرەختلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: تېرەك، توغراق، چىنار، توغاچ، سۇگەت، تۇخۇمەك، قۇچارە، ئېمىدۇن، ئاچى، قەرىن، يۇلغۇن، كىيىكتال، غۇچ، سىدە، زىخ، بىجىنقۇمۇش.

سەنا قادىر خۇداغە ئەۋۋەل ـ ئاخىر ھەرقاچان ئول بار،
خەلايىق ھەرنە قىلماق قۇدرەتىدىن بولغۇسى شول كار.
ھەمە زىيجان بىلە بىجانىنى سانسىز قىلدىكىم پەيدا،
بۇ بىجانلار بىلە زىيجان ھەمە بەھرە ئالىپ غولدار.
جەھان بىجانلارىنىڭ ياخشىسى بارمۇ دەرەختلەردىن،
ئۆزى ئوتدا كۆيۈپ ئاش ـ نان پىشۇرغاي بارچەغە شول يار.
دەرەخت كۆيگەچ ھۇلا بولدى، ھۇلا بولغاچ فۇلا بولدى،
فۇلا ئاشنى قويۇپ بەرگەن كىشىنى ھەركىشى قولدار.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

دەرەختلەر يار بەرمەي ھېچ ئىمارەت بولمادى ھەرگىز،
خۇسۇسەن ئۆگزىلەر بولسە كۆتەرگەن ئەكسەرى بولجار.
دەرەختلەرنىڭ ئاچىلغان گۈلۈ نىئىمەتنى دېگەيلىكمۇ،
ئانىڭ ۋەسفى يەمىش بابىدا كەلمەكلىككە بىر يول بار.
بۇ بابدا مېۋەسىزلەرنىڭ بەيانىدىن قىلاي ئېلان،
يەمىش بولماسنى ھەم زىكر ئەيلەسەم ئالەمدەمۇ غۇل بار.
ئۇلاردىندۇر تېرەك، توغراق، چىنار، توغاچ، سۇگەت، تۇخمەك.
قۇچارە، ئېمىدۇن، ئاچى، قەرىن، يۇلغۇنمۇ خوب ئول يار.
كىيىكتال، غۇ، سىدە، زىخ ھەم بىجىننىڭ قۇمۇشى ھەي ـ ھەي!
يەنە ھەم كۆپ دەرەخت بىچارە بىزنى كۆرگەلى ئول زار.
دەرەخت سالغىل يەرنىڭ بولسە بىكارىەر قويمە، ئابدۇللاھ،
دەرەختلىق يەرگە بارماقغە كىشى قايداغ بويان تولغار.

ئون ئالتىنچى باب گۈللارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: قىزىل گۈل، سېرىق گۈل، زەئفەرگۈل، سەۋسەن گۈل، ئەنبەر گۈل، تاجىگۈل، ئوردا گۈل، مىزجان گۈل، تەيتەي گۈل، ھەفتەرەڭ، ئىشقىپچەك، لەيلىقازاق، خىنە، رەيھانگۈل، شويىاگۈل، ئافتابپەرەست گۈل، قامچىگۈل، نەرگىس گۈل، خىتايگۈل، قۇلىغىگۈل، مەرجانگۈل، سەفاقچى گۈل، سۇگەتگۈل، مەخمەل گۈل، چەبىنگۈل، كارنايگۈل، فۇرجاڭ گۈل، لەئىخاگۈل.

ھەمد قۇدرەتلىك خۇداغە بەردى نىئىمەت بۇ قەدەر،
نىئىمەتىنىڭ بىرى ئىمان، كۆڭلۈمىزگەدۇر شەكەر.
كۆڭلۈمىزگە شۇكرى ئىمان بەردى ئەۋۋەل جىسمى جان.
ئۆزى پىنھان بارلىقىنى قىلدى قۇرئاندا خەبەر.
خەبەرى يەتكەچ سەناغە بولدى مەشغۇل بارچەسى،
ھەمد ئايتىپ جانۋەر بەلكى گۈل ئاچىلدى سەھەر.
ئۇندى گۈل، چوڭ بولدى ئول، بۇلبۇل بۇگۈلغە بولدى قۇل،
يىغلاتىپ بۇلبۇلنى گۈل ئىشقى ئوشۇل قىلدى ئەسەر.
ئىشقى بۇلبۇل گۈلغە يەتكەچ گۈل يەقاسى چاك بولۇپ،
كۈلسە بۇلبۇل نالەسىدىن گۈللار ئايتتى ئەلھەزەر!
نالە ـ ئەفغان قىلسە بۇلبۇل ھەممە گۈل سۇندى بويۇن،
شول بويۇن سۇنغان قىزىل گۈل ھەم سېرىق گۈلغە نەدەر؟
مەن چەمەنىڭ گۈللارىدىن نەچچەنى بەردىم نىشان،
ئولكى مەزكۇر ئىككى گۈلدەك پۇراماس گۈللار مەگەر.
گۈلى زەئفەر، گۈلى سەۋسەن يا گۈلى ئەنبەر، تاجىگۈل،
ئوردا گۈل ھەم مىزجان گۈل ياكى تەيتەي گۈل ئەگەر.
ھەفتەرەڭ، ئىشقىپچەك، گۈلى رەيھان، لەيلىقازاق،
خىنە، كۆكنار، شويىاگۈل، ئافتابپەرەست بار ياخشى يەر.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

قامچىگۈل، نەرگىس، خىتايگۈل، قەلەقە، مەرجانگۈل ھەم،
ئول سەفاقچى گۈل، سۈگەنگۈل ھەممەگە رەيھان پەدەر.
يەنە مەخمەل گۈل، چىبىنگۈل بىرلە كارنايگۈل قايان،
بولسە فۇجاك گۈل ۋە لەئلخاگۈل بۇ يەر ئۇبدان شەھەر.
بار زىرائەت ھەم گىياھ بىرلە دەرەختلەرنىڭ گۈلى،
مېۋىلەرنىڭ شاخى ئۆزىنىڭ گۈلىدىن كۆرگەي خەتەر.
بۇ جەھاندا بار چەمەنلەرنىڭ گۈلىنى فۇتۇسام،
ساغىنىپ كۆڭلۈم بۇ گۈلنى كۆرگەلى باغلار كەمەر.
گۈلنى خالاپ ئالدىم ئەھلى قىلغۇسى كۆپ نەقشىنى،
ئەسلا قىلماي گۈلغە خاتىر كەسكۈسى تىغۇ بەتەر.
خوب ئېرۇر گۈللۈق نېمەرسە گۈلى يوق ئاندىن تۆبەن،
كۆپ يارانلار گۈلنى ئۈزسەم دەپ يۈرۈپ بولدى بەتەر.
ئاھ، گۈلنى دەيمۇ ھەم گۈل دەردىدە يۈرگەننىمۇ! ؟
قىلدى گۈل دەردى نە ياخشىلارنى ھەم زىرۇ زەبەر.
گۈلغە يوقدۇر مەيلىسىز جان بەردى مەجنۇن لەيلىسىز،
بىر ـ بىرسىز ئىككىسىنىڭ يېگەنى بولدى زەھەر.
ساڭا، ئابدۇللاھ، زەھەرمۇ ھېچ قاچان لازىم ئېمەس،
زەھەرنىڭ بىرلە جەھاندىن گۈلمۇ قىلماسمۇ سەفەر.

ئون يەتتىنچى باب مېۋىلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: ئۈرۈك، ئۇجمە، جىنەستە، كۈدەئامۇت، نەشۋىت، ئامۇت، بېھى، شافتول، ئانار، ئالما، ياڭاق، خورمە، ئۈزۈم، ئۇلجە، ئەنجىر، بادام، ئەينالۇ، قارا ئۈرۈك، چىلان، جىگدە، قوغۇن، تەربۇز.

خۇدا مەئبۇدى بەرھەقغە سەنا مىڭ تىلدا ئايتسام ئاز،
بۇ نىئمەتلەرنى نەزم ئەيلەپ سۇنۇق كۆڭلۈمنى قىلسام ساز.
كۆڭۈلنى ساز قىلىپ سازەندىلەرنىڭ دىلنەۋازى مەن،
بولۇپ مەن دىلنەۋاز شۇكرى سەنا بىھەد قىلىپ ئاغاز.
ئېرۇر شۇكرى ئۇچۇن بىرتىل ئۈزۈم مەجنۇنۇ ھەم بىدىل،
ئەگەر بولسە ئىدى بىردىل بۇ تىل ساز ھەم بەلەند ئاۋاز.
بەلەند ئاۋاز بىلەن ئايتساممۇ بىر شۇكرى تۆگەنمەيدۇر،
تۆگەنمەس بولسە ھەم بەندە ئاتىم بار ئايتقانمدۇر راز.
بەيانغە كەلتۇرۇپ شۇكرىنى دەيمۇ ياكى ۋەسفىنى،
ئەگەر شۇكرىنى ئايتسام قىلدى قىشنىڭ ئارقەسىدىن ياز.
يارانتى ياز كۇنى قانچە دەرەختىدىن نەچچە خىل مېۋە،
ئۈرۈك، ئۇجمە، جىنەستە مېۋىلەرنىڭ ئىچىدە سەر باز.
كۈدە ئامۇت، نەشۋىت، ئامۇت، بېھى، شافتول ھەم ئانار، ئالمە،
ياڭاق، خورمە، ئۈزۈم، ئۇلجەۋۇ ئەنجىر باغدا خوب شەھباز.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

بادام، ئەينالۇ بىرله قارا ئۈرۈكدۇر ياچىلان، جىگده،
قوغۇن، تەربۇز دېگۈنچه نەفسىم ئاندا قىلغۇسى پەرۋاز.
بۇ ئىككى ئۇلەما ھەر يىل فەلەكدىن بولماقى بەرھەق،
كەمالىغه يېتىپ پىشقاندا قىلغاي ئۆزىگه پەرداز.
تۆگەرمۇ تەئرىفى ئەسلا ئوشۇل داموللا تەربۇزنىڭ،
ئەگەر قۇربى ۋەلايەت تاپماس ئېردى چىقغۇسدۇر ماز.
بىرى داموللا قوغۇن بىزمۇ شاگىرد ئاكا ئەلبەتته.
ھەمه شاگىردى ئالدىغه بارۇردا بولغۇمىزدۇر غاز.
بۇ داموللامنىڭ ئالدىغه قاتار غازدەك بولۇپ بارساق،
شىكەستە ھالىمىۋ خامۇشلۇقمۇ ھېچ سۆز يوق قىلۇرمۇ ناز.
بۇلار بىرله ھەمه نىئمەتكه ئىخلاس قىلغىل، ئابدۇللاھ،
باشىڭ ئەلبەتته تەقسىرات نىئمەتدىن بولۇپدۇر تاز.

ئون سەككىزىنچى باب زىرائەتلەرنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: بۇغداي، قوناق، ئارفە، تېرىق، شال، كۆمەك، فۇرچاق، زەراڭزا، ماش، كۈنجۈد، لوبىيا، زاغۇن، زىغىر، كەندىر، كەفەز.

ھەمد ھەقغه بىئەدەد ئول بارچەمىزنىڭ تەئرىمىز،
قىلدى شول تەئرىم جەھاندا ئادەمىلەرنى ئەزىز.
ئىسمى توقسان توققۇزنىڭ بىرىسى رەززاق ئېرۇر،
قالمادى ئالەم ئىچىدە ھېچ تىرىكلەر رىزقسىز.
رىزق تاپماغلىق ئىراده ھەق ۋە بىزلەردىن سەبەب،
بۇ سەبەب بىرله زىرائەت بولغۇسى قىلسە ئېتىز.
قىلدى دېھقانلار ئېتىز ھەرخىل زىرائەتلەر ئۈچۈن،
جىسمى، ئىسمى نەچچه قىسمى بىرى پەست بىرسى ئېگىز.
قىسمىنى خىرماندا قويدۇم ئىسمىنى زىكر ئەيلەگۈم،
زىكرى بۇ بۇغداي، قوناق، ئارفە، تېرىق دەپ ئانى بىز.
شال، كۆمەك، فۇرچاق، زەراڭزا، ماش، كۈنجۈد، لوبىيا،
ياغ چىقار زاغۇن ـ زىغىر، كەندىر ئىچى ياخشى مەغىز.
ھەربىرىنىڭ مەغزىغه ياغنى قوشۇپ ئاش قىلسەلەر،
ئاڭا كىم شەك كەلتۈرۈر، بىشەك شىرىن بولغاي ئاغىز.
ئاش بىلەن ناندا ئاغىز شىرىن قىلۇر كۆپ ئاشنا،
ئوغۇل ئېرمەس ئاشنالار بولماسا ئاش ئىچى قىز.
قىز ـ ئوغۇل ھەر ئادەمنىدىن ئاشنا ئاش ـ نانغه كۆپ،
غەرىزىدۇر تاپسه كۆپ يەپ غەيرىدىن بولسه سېمىز.
بۇ جەھاندا بار سىمىزلەرگه زىرائەتدۇر سەبەب،
ئوتلاماي قوي تۈشمەسه يۇڭ بولماغاي ئاندىن كېگىز.
قەسدى خاتۇن ئۆزىنى لەئمەنده بوداپ سەمرۈتۈپ،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئېرنى، ئامراق ئەمچەكىنى ئالمەدەك قىلىسە قېمىز.
بىر زىرائەت قالدىكىم، ئادەم يېمەس ھەرگىز ئانى،
لېكىن ئاندىن بولدى يەنى توقۇپ كىيەر بولسە نەپىز.
خاسە ـ خام چېت بىرلە تىك مۇندىن بۆلەك ھەم نەچچە خىل،
بولدى قەمرۇت، سەقەلۇب شەيتان تېرە بىرلە رەڧىز.
تېرىماي سەنمۇ زىرائەت بولۇپ، ئابدۇللاھ، ھورۇن،
كارغە كەلمەس يېگەلى تاش ـ چالمە يا داشقال ـ سېغىز.

ئون توققۇزىنچى باب ھەممە قىسىم نانلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: قاتلاما، ئاقنان، توقاچ، كاكچا، ڧوم نان، گىرده، شىمەن، سامسۇ، ڧەرمۇده، كۆمەچ، زائۇزا، قۇيماق، گوشتگىرده، گوكەي، بۇس نان، ڧىتىرنان، زاغرا، دۇبەزنان، خوشاڭ، ڧوشكال.

ھەمد ھەقغە بەردى جان ئۆز ئەسلىمىزنى تاڧامىز،
كىم تاڧار ھەقنى ئاڭا ئىخلاسمىزنى ئاتامىز.
ھەركىشىكىم رىزق يەپ رەززاق بىلەن يوقدۇر خۇشى،
ئۆرلەشىپ بىزلەر ئاڭا ئىڧلاسمىزنى ساتامىز.
كىم خۇدانىڭ نېئمەتىدىن رەھمەتىنى خوب كۆرەر،
بىر ئىلاج بولسە ئاڭا لىباسمىزنى يافامىز.
رەھمەتىنىڭ بەئزىسىدىندۇر خۇدانىڭ نېئمەتى،
بارچەمىز نېئمەتنى يەپ ئۆز زاتىمىزنى باقامىز.
زاتىمىزنى باقغالى بەردى خۇدا نېئمەتنى كۆپ،
شۇكر كۆپ قىلغاچ مىنىپ ئۆز ئاتىمىزنى چاڧامىز.
ئاتىمىزنى چاڧچۇتۇپ، بىر ناننى تاڧساق كاڧ تۇتۇپ،
ئانى چاينىاپ يۇنقالى بىز ئاغزىمىزنى ئاچامىز.
ئاغزىمىزنى نەچچە قىسمى نەرسەلەر ئاچتۇرغۇدەك،
بىرى ناندۇر بىزمۇ ھەم يەپ نانىمىزنى ياتامىز.
ئىسمى نانلارنى بۇ بابدا مەن ئەگەر زىكر ئەيلەسەم،
قاتلاما، ئاقنان، توقاچغە جانىمىزنى چاتامىز.
كاكچا، ڧوم نان، گىرده، شىمەن، سامسۇ، ڧەرمۇده، كۆمەچ،
زائۇزا ـ قۇيماق يېگەلى دەرۋازەمىزنى قاقامىز.
بولسە گوشتگىرده‌ۋۇ گوكەي، بۇس نان قانچە خوب،
بولماسە خاتۇننى تىللاپ شالىمىزنى ساچامىز.
نان ڧىتىر، زاغرا، دۇبەز، خوشاڭ بىلە ڧوشكالنى يەپ،
ھەممەمىز ھەددىن ئاشىپ قالغانىمىزنى چاقامىز.
ھەركىشى نانىنىڭ مۇبارەك ئىسمىنى ياد ئەيلەسە،
ئولتۇرۇپ يانداش ئانىڭغە يانىمىزنى ياقامىز.
كىمكى نانسىز قالسەلەر قانسىز بولۇر ئانداغ كىشى،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

بولسەنان جىق يۇزدە قان جىق خالىمىز نې ئاكامىز.
خالى جەد يا جەددىتىڭ يوق ئەسلا، ئابدۇللاھ، سېنىڭ،
قايسى ئايتۇر ساڭا قىز ـ ئەيالىمىزنى قاتامىز.

بۇ بەيت ئاش ـ تەئاملارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: بەتتە، فولا، شولە، چۈلە، ماش گۈرۈچ، كەباب، چۆچۈرە، ئۇگرە، ئۈزۈپ، يارما، مەنفەرزە، چوقۇرچەك، زالڭ، ئوماچ، سىقماق، يومدان.

ھەمد ھەقغە بىزنى مۇئمىن قىلدى بار ئىمانىمىز،
بارمۇ ئاخىر دەمدە ئىمانىم تاشار پەيمانىمىز.
بەردى نىئمەت نەچچە تۈرلۈك بىزگە پەيمان تاشقۇچە،
تاشسەلەر پەيمانىمىز تاشدەك قاتار پىشانىمىز.
فۇتۇلۇپ فىشانىمىزگە رىزقىمىز مىساق كۈنى،
روزى مىساق كۈنى بەرگەن بىر ۋبار شىلانىمىز.
سۇيۇق ئاشنى دېگۈمىز شىلان، قويۇق ئاشنى تەئام،
بۇ تەئام ـ شىلانىمىزنى يەپ قانار زىيجانىمىز.
بەردى ھەق ناندىن بۆلەك بىزگە تەئامنى بىھىساب،
يېگۈسى بۇ شۇم فوكان ھەم ئىنتىزار شەيدانىمىز.
بۇ جەھاندا تويماغان شەيدان فوكانغە ئەلھەزەر،
دېگۈسى ئاش بەرمەسە بىزلەر بىزار، ئەي جانىمىز.
ئىسمى ئاش بەتتە، فولا بىرسى شولە ياكىم چولە،
ماش گۈرۈچ، شورپە گۈرۈچ بىزلەرگە زار ئىشانىمىز.
چۆف، يوتازە، مانتۇ، لەڭمەن، سوزا، شورپە ھەم كەباب،
چۆچۈرە، ئۇگرە، ئۈزۈپ تاشلاپنى ئىلغار قارنىمىز.
بارما مەنفەرزە، چوقۇرچەك، زالڭ، ئۇماچ، سىقماقمۇ خوب،
يا قۇناقنى يوناپ ئەتكەن ئاشقە سارغارغانىمىز.
شۇنچە ئاشنى يەپ ـ ئىچىپ سارغارما، ئابدۇللاھ، تولا،
تاڭلا بارچە ياخشىلىقلارنى توسار مىزانىمىز.

يىگىرمىنچى باب ئۆي سەرەمجانلارى بۇ بەيت تۆمۈر، چۆيۈن، مىس، تۇچ ئەسبابلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: فالتۇ، كەتمەن، فىچاق، كەركى، تىش، ئويغاق، قارچى، دەزمال. چۆمۈچ، كەفكى، لىگەن، قازان، چايگۇن، چىنى، فەتنۇس، تەخسە، چىلافچى، ئافتۇبە، ئۇرۇس ساندۇق، فەنەر، يىڭنە، جۇۋالدۇز، ھەۋانچى، شەمئدان، جادۇ، قىرمەكەش، چەراغ، قوشۇق، قۇلف، ئاچقۇ، ئۇشكى، سىخ، كارساك، چىلىم، ئەررە،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

كوره، مىس فۇل، ئىزەكلىگۈ، دۇۋەت، قەلەمدان، جەدۋەل قەلەم.
سەنا تەكرىمگە ئول ھەرگىز يوقالماس، قولىدا سىنىغالى غەمگە بۇ سالماس.
يوقالمىش دېسە ئالەمدە بۇ قالماس. يەنە ھەم ئۇشكى، سىخ، كارسالكى، چىلىم بار،
ئانىلىك يوق ئىبتىداۋۇ ئىنتىهاسى، ياغاچ ئەسباب قاتارىغە قوشالماس.
بۇ سۆزنى كىشى ئالدىمدا توسالماس. قالىبدۇر ئەررە، كورا بىرلە مىس فۇل،
خۇدا بەزىنى فۇلغە زار قىلىپدۇر، ئىزەكلىگۈ يوق ئاتىغە فۇت سونالماس.
فۇلى كۆپ ھەرنە قىلماقدا بوشالماس. يۈگەن، قۇشقۇننىك ھەم جابدۇقلارى خوب،
ئىنايەت ئەيلەدى ھەق كۆپ سەرەمجان، ئۈزۈلگەن بىرلە ئول يەردىن ئۈيالماس.
ئۆلۈپ كەتسە بۇ قالماق، نې ئۇ قالماس. دۇۋەت، جەدۋەل قەلەم بىرلە قەلەمدان،
سەرەمجان نەچچە قىسمى نەرسە بىرلە، تۇرۇك ئادەم ئانى ساقلاپ تۇتالماس.
بىرىسىدۇر تۆمۇر ئوتسىز چۈجالماس. دېدىم مەن ئۆز دىيارىمدا بارىنى،
تۆمۇردىن بولغۇسىدۇر قانچە ئەسباب، تۆمۇر ئىرمەس بۇ دەپ خەلق دەم ئۇرالماس.
بۇ يوق ئات ئوتنى خوب چىناپ يۈتالماس. ئۆزۈم بىلمەس تۆمۇر ئەسبابمۇ ھەم كۆپ،
دېسەم دۇرسەت يېتىپ ئاخلاپ تۇرالماس.
دېسەم مۇنداق ئىشلار بولغۇسىدۇر ئاخىر، تۆمۇر ئەسباب قاتىلماس كەسبى كەمراق،
ئۇنى ئۆلتۈرگۈچىلەر ئۆلۈپ ئۆلمەس بۇ بائىس بولماسە ئاچلار تويالماس.
ئۇنى ئۆلتۈرگۈچىلەر ئۆلۈپ ئۆلمەس خەلايىقلارغە ئاش بەرگەن تۆمۇردۇر،
ئۇنى ئۆلتۈرگۈچىلەر ئۆلۈپ ئۆلمەس فىچاقسىز گوشتنى ھېچ قەسساب سويالماس.
ئاش ئەتمەك بولسەلەر ياغاچ قازاندا، ئاش ئەتمەك بولسەلەر ياغاچ قازاندا،
ئانى ئوتغە يېقىپ ھەرگىز قويالماس. ئانى ئوتغە يېقىپ ھەرگىز قويالماس.
ئەگەر ئاسقان بىلەن چالمە قازاننى، ئەگەر ئاسقان بىلەن چالمە قازاننى،
بولۇرمۇ ئول قازان سۇدا ئەدالماس. بولۇرمۇ ئول قازان سۇدا ئەدالماس.
زىرائەت تىرىغان كەتمەن بىلەن تىش، زىرائەت تىرىغان كەتمەن بىلەن تىش،
ئەگەر ئونگەندە كەتمەنسىز سوغالماس. ئەگەر ئونگەندە كەتمەنسىز سوغالماس.
سوغارغان بىرلە كۇز ۋەقتىدە پىششە، سوغارغان بىرلە كۇز ۋەقتىدە پىششە،
ئاڭا ئويغاق كەرەك قولدا يۇلالماس. ئاڭا ئويغاق كەرەك قولدا يۇلالماس.
تۆمۇر بىرلە خەلايىق كۇن كەچۇرگەي، تۆمۇر بىرلە خەلايىق كۇن كەچۇرگەي،
ئانىڭ ئاتى تۆمۇر ئىرمەس بۇ ئالماس. ئانىڭ ئاتى تۆمۇر ئىرمەس بۇ ئالماس.
قاتىپ قالدىڭ سەن، ئابدۇللاھ، تۆمۇردەك، قاتىپ قالدىڭ سەن، ئابدۇللاھ، تۆمۇردەك،
ئانالارمۇ نەچە قاتتىقنى توغالماس. ئانالارمۇ نەچە قاتتىقنى توغالماس.

ياغاچدىن بولغان سەرەمجانلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: كارسالك، ئاياق، جام، تۇك، تۇۋاق، ساندۇق، چەھارپاي، غەلبىر، ئەلگەك، يەلفۇگۇچ، تەختە، نوغۇچ، چولا، دەم، ئىشىك، فەنتىك، شىرە، چىلەك، چۆمۈچ، قوشۇق، دەستە، قوزۇق، سوغا، قاسقان، تارنقۇ، تارماق، توخۇناق، زەنبىل، بۆشۈك، تەختەمۇشۇك، چۇكا، قىرغۇچ، چەرخ، چىلىم، خون، چەراغ پايە،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

رەھىل، سەندەل، ئولاق، نوگاي، قافاق، رىك، ئەسا، دۇمباق، سۇبەت، ساز، غالتەك، چوماق، توقماق، قۇتى، سەر، جىك، شىن، كىمە، كۆبرۈك، نور، قامچى، قۇشقۇن، لەڭگەرچاق، ئىگەر، گۇگۇت، شۇمەك، خونجە ئاياق، فوزا، فىچەك، بورا، سۇفۇرگە، ئەرابە، مەھافە، تۇگۇرمەن، سوقە، ئۆي، ئىمارەت، جىنازە، قەلەم، ئىسكەنجى.

هەقغە مەن هەمدۇ سەنا ئايتتىم دېمەك لازىم ئىمەس،
لازىم ئولسۇن، بولماسۇن، بۇ سۆز مېنىڭ نازىم ئىمەس.
ناز قىلماي بەردى بىزگە بارچەنى ھەق دىلنەۋاز،
يەنە ھەم ھېچكىم ئانىڭدەك ياخشى دەمسازىم ئىمەس.
ھەممەگە دەمساز بولۇپ تۇرلۇك سەرەمجان قىلدۇرۇپ،
ئىشلەتىپ بىزلەر ئانى ناشۇكر ئەلفازىم ئىمەس.
بۇ سەرەمجان نەچچە قىسمى نەرسەدىن بىرسى ياغاچ،
ئىسمى بۇ كارسا‌ك، ئاياق، جام سۆزگە پەردازىم ئىمەس.
تۇك، تۇۋاق، ساندۇق، چەھارپاي، غەلبىر، ئەلگەك، يەلفۇگۇچ،
تەختە، نوغۇچ، چولادەك ئۆي ئىچرە ھەمرازىم ئىمەس.
دەم، ئىشىك، فەنتىك، شىرە، چىلەك، چۇمۇچ، قوشۇق،
دەستە، قوزۇق، سوغا، قاسقان غەيرى ئاۋازىم ئىمەس.
تارتقۇ، تارماق، توخۇناق، زەنبىل، بۇشۇك، تەختەمۇشۇك،
چوكا، قىرغۇچ، چەرخ، چىلىمنىڭ قايسى ھەمسازىم ئىمەس.
خون، چەراغ پايە، رەھىل، سەندەل، ئۇلاق، نوگاي، قافاق.
رىك، ئەسا، دۇمباق، سۇبەت نېچۇن بۇ سەربازەم ئىمەس.
نەغمە غالتەك ھەم چوماق، توقماق، قۇتى، سەر، جىك، شىن،
كىمە، كۆبرۈك، نورى يوق سۇ بىرلە قىش - يازىم ئىمەس.
قامچى، قۇشقۇن ھەم لەڭگەرچاق ھەم ئىگەر، گۇگۇت، شۇمەك،
خۇنچە، ئاياق، فوزا، فىچەك خەتكە بۇ ئاغازىم ئىمەس.
يەنە كاسىبلار بىلەن دېھقان سەرەمجانىمۇ كۆپ،
بوريا، سۇفۇرگىدەك ھېچقايسى شەھبازىم ئىمەس.
ئەرابە بىرلە مەھافە يا تۇگۇرمەن يا سوقە،
ئۆي - ئىمارەت يا ئىشىك يوق يەردە دەرۋازىم ئىمەس.
يەنە ھەم بىرنەرسە بار «جىسم، نۇن، ئەلىف، زە، ھى» بىلەن،
ئايتقالى جانىم تەنىمدىن ھەلى پەرۋازىم ئىمەس.
موللالارنىڭ خەت سەرەمجانى قەلەم - ئىسكەنجىدۇر،
مەنى كىم ئايتۇر بۇ فاخشەكمۇ يامان تازىم ئىمەس.
ياخشىلىق ئاتىڭ ياراشقايمۇ سەن ئابدۇللاھغە ھېچ،
نېمە مۇنچە ھال، سەن ئەئلەم، مۇفتى يا قازىم ئىمەس.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

چىنى ۋە سەفالغە تەئەللۇق سەرەمجانلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: چىنى، سەفال، جام، ئاياق، تەخسە، خونچە، كوزا، لوڭقا، خىشىت، چەراغ، چاينەك، قۇتى، دۇۋەت، قوشۇق، كۇف، گىبرىق، چەراغ پايە، يامچاق، ئاجىشتان.

خالىقىمغە نەزم بىرلە ھەمد ئايتماق ياخشى ئىش،
ئۆزگەسى بۇ ياخشىلىقنىڭ ئالدىدا قانچە ئىمىش.
قانچە زىكر ئايتسە كىشى شۇنچە ئىتائەتدۇر ئاڭا،
كىم ئىتائەت قىلسە ئول ھەقغە بۇ قىلغانچە بىلىش.
بىلسە بارچە ئىسمىدىن بىرسى ئانىڭ ۋەھھاب ئىبرۇر،
قىلدى بەخشىش بىزگە لازىملىقنى كۆپ ئاڭلاپ بېقىش.
ئاڭلاسام چىنى، سەفال، ئەسباب ئۆينىڭ زىكرى بۇ،
جام، ئاياق، تەختەيۇ خونچە، كوزا، لوڭقا يوق نە ئىش؟
خىشىت، چەراغ، چاينەك، چىنى، قۇتى، دۇۋەت، قۇشۇق بىلە،
كۇفۇ ئىبرىق ھەم چەراغپايە تولا خىزمەت قىلىش.
سەفال ئەسباب جۇملەسىدىن قالماسۇن يامچاق سوفوم،
ئىچى نەچچە قىسىم ئۇنگەن گۈل بىلەن زىينەت ئىمىش.
ئەمدى ئايتايمۇ ۋەيا ئايتمايمۇ بىر مەئشۇقنى مەن،
ھەركىشى ئايتسە مۇبارەك ئىسمىدىن ئاسىغ كېلىش.
بىتەھارەت مەن ئانىڭ ئىسمى ـ شەرىفىنى دېسەم،
ئىھتىمال ئاغزىمغە قورقاق ياكى تەمرەتكۇ چىقىش.
ئىسمىنى ئايتماق يامان دەپ جىسمىنى قىلغۇم بەيان،
بارچەلەر ئاشىق ئاڭا سۆيمەي قاچان كۆڭلى قېنىش.
ئۇستى ئوت ئاستى تۇتۇن مۇنداغ كەرامەت قايدا بار،
بەئزى كۇنلەردە بۇ زاتنىڭ باشىدا ئوتمۇ يېنىش.
بۇ خوجام زات نىل چىلىم بىر تۇغقان ئىرمىشدۇر قەدىم،
ئاڭا كىم شەك كەلتۇرۇر ۋاجىب ئانى قولدىن ئېلىش.
خەلق سەيخانە خوجامنىڭ خەلفەسى بىز ھەلقەسى،
ھەلقەمىزنى بۇ خوجامنىڭ غەيرىدىن ئۇبدان يىغىش.
سېنى، ئابدۇللاھ، ئاچىشتان خوجە ھەم قىلماس مۇرىد،
لايىق ئىرمەس بۇ خوجامنىڭ سۇھبەتىگە سەن كىرىش.

جەۋاھىرغە تەئەللۇقلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: قاشتاشى، ياقۇت، ئەقىق، جەج، زەبەرجەد، لەئل، مەرۋايىد، يۇنجى، مەرجان، قەھرۋا، ئاھەك ـ رەۋا، شىشە، ئايىنە، سەدەف، گەۋھەر، فىروزە، زۇمۇرەت، ئالتۇن، كۇموش، فۇلات، ئالماس.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ھەمد ھەقغە سۈنئىنى قىلدى خەلايىق ئىچرە فاش،
ھىكمەتىنى كۆرسەتىپ تەدبىرىمىزگە بىلدى باش.
سىفەتىنىڭ جۇملەسىدىن بىرى ئەللامۇل ـ غۇيۇب،
كىشى بىلمەس تاغلاردىن كان بولۇپ ئاچىلدى تاش.
ئاچىلىپ كان ھەر تەرەف ئاندىن جەۋاھىرلار چىقىپ،
شاد ـ خۇررەملىكدە قىلدى قانچە پىرلار دىلنى ياش.
كۆپ جەۋاھىرلىك قارى ياش كۆرۈنۈر ياشلار قەرى،
بولسەلەر كىمگە مەنزۇر بولۇپ ئېتىلدىكى قاش.
ئىسمىنى ئايتسام بۇلاردىن قاشتاشى، ياقۇت، ئەقىق،
جەج، زەبەرجەد، لەئل، مەرۋايىدنى بىلگىل، ئەي ئاداش.
يۇنجى، مەرجانلار، جەۋاھىر، قەھرىۋا، ئاھەكرەۋا،
شىشە، ئاينە، سەدەف، گەۋھەرنى كۆرسەم ئېردى كاش.
يەنە فىروزە، زۇمۇرەت قالماسۇن ئالتۇن ـ كۇموش،
تاپسە مەزلۇملار ئىگىنگە تۇگمە دەپ ئانى قاداش.
بار فۇلات، ئالماس دەپ ئىككى كۆكلى تاش قانتىق سەپا،
مۇنى بىز كۆرسەك جەۋاھىر بىرلە بىرخىلچى قاراش.
ھەربىرىنىڭ رەڭگى نەچە قىسم بىلسەم ـ بىلمەسەم،
قايسى رەڭدە بولسەلەر بىزلەرگە يۇزمىڭچى ياراش.
قول ـ قولاقلارگە سالىنچاق ھەم ئاسىنچاقدۇر بۇلار،
پادىشاھلار بۇ جەۋاھىرلارنى دەپ بىزنى غاجاش.
بىر كۆيەك زەققارەنىڭ ئالدىدا بۇ بىكار ئېرۇر،
بائىسى ئول مۇئتەبەرلىك بىرسى ناندۇر بىرسى ئاش.
ئارفە، فۇرچاق، ئاش ئۇلارنى تاش ئىكەن دەپدۇر قەدىم،
تاشغە ئوخشاش كىشىنى قىلغايمۇ ھېچ كىشى تالاش.
تالاشىپ فۇل تافماغانلارنى خەلايىق تالاشۇر،
قىلدى ھەق ئىتتەك تالاشماقغە ئەجەب بىزنى ياۋاش.
يانىپ، ئابدۇللاھ، يۇۋاشلىقدىن يامانغە بول يامان،
يامان ئەرنى تابسە خاتۇن ئەتكۇسى مىڭچى باغاش.

فاختەغە تەئەللۇق ئۆي سەرەمجانلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: خام، مەتا، يىڭ، تەغار، خوجۇن، گىلەم، خالتە، تەللە، بوغچە، تەكيە، يوتقان، كۆرفە، فەردە، لۇڭگە، دەستۇرخان، سۇفرە، يىغىدە، گەزنە، فىلىك، زەردىۋار، تور، جاينەماز، توف، كاشا، ئاغرامچى، دەمكەش، نۇختە، ئىگەرقافى، ئەبۇدا، قول تەكيە.

ھەمد قادىر تەڭرىگە ۋاجىب ئانى بىزلەر تونۇش،
تونۇساق سەككىز سىفەت بىرلە ئوغۇل ـ قىزلار ئۇچۇش،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ئوقۇماقنى فەرز قىلدى ئۆزىنى بىلدۇرگەلى،
ئانى بىلسەك ئەھمىدىن ئەلبەتتە پەرھىزلەر تۇتۇش.
ئەمرىنى تۇنقاچ ئانىڭ ئەھمىسىدىن ھەم يانساق ئەگەر،
ۋەدە قىلدى ھەق ئانىڭدىن رازى مەن ـ سىزلەرمۇ خوش.
بەردى بەدىلى ئىختىيارنى بىزگە خۇش قىلماق ئۈچۈن،
بارچە ناخۇشلۇقدا دائىم ھەربىرىمىزلەر ئۇرۇش.
گاھ ئۇرۇشماق گاھ كۆلۈشمەكدە سەرەمجانلار يىغىپ،
ئانى ئىشلەتكۈنچىلىك كۆپ فىتنە ئېچىلىزلەر قوفۇش.
بۇ سەرەمجان بائىسىدىن بىسەرەمجانلىق بىلەن،
زىكر قىلسام خام ـ مەتانى قىلماس ھەرگىزلەر دۇرۇش.
يىغ، تەغار، خوجۇن، گىلەم، خالتەيۇ تەللە، بۇقچىلەر،
تەكىيە، يوتقان، كۆرپە، فەردە بولسا ئەزىزلەر قونۇش.
لۇڭگە، دەستۇرخانۇ سۇپرە، يىغدە، گەزنە، فىلىك،
زەردەۋار، تور، جاينەمازنى ياش ـ قەرىمىزلەر توقۇش.
توف، كاشا، ئاغرامچى، دەمكەش، نۇختە ھەم ئىگەر قافى،
ئەبۇدا، قول تەكىيەدىن شوكدە ئېگىز يەر تۇرۇش.
فاختەدىن بولغان بۇدۇر مەن بىلمەگەندىنمۇ تولا،
ئاڭلاغانلارنى دېسەم مەغزەبكە ئاغىزلار تولۇش.
ئايتتى ئابدۇللاھ ئۆزى بىلگەن سەرەمجان ئىسمىنى،
بىلمەگەننى زىكر قىلسام كۆڭلى ئەنسىزلەر بۇزۇش.

چىگە ۋە تۇكدە بولغان سەرەمجانلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: زىلچە، گىلەم، تەغار، خوجۇن، كاشا، ئاغرامچى، شوينە، چىگە، جۇل، چەكمەن، ئەلگەك، يەلفۇگۇچ، كەمالچە، غىجەك.

خۇداغە ھەمد ئايتىپ قىلغۇمىزدۇر ئانچىنان ئىخلاس،
دىلىمدا ئانچىنان بەلكى تىلىمدا ھەر زەمان ئىخلاس.
ياراتىپ قانچە ھەيۋانات قىلىپدۇر جىسمىنى تۇكلۇك،
فوكانغە فايدالىقنى كۆرسە قىلغايلار ئاران ئىخلاس.
ئۇلارنىڭ رەسمىسى گوشتىدا قىلماق بارچەنى مىھمان،
سالىپ پوستىنى ئۇستىدىن قىلۇر بىزگە يامان ئىخلاس.
ئەجەب كۆپ نەقىئى يەتكۈزدى ئانىڭ پوستى ـ تۇكى بىزگە،
بولۇر نەچەند سەرەمجان تۇكنى قىلسام مەن بەيان ئىخلاس.
بۇلارنىڭ قىسمىدىن زىلچە، گىلەم، كىگىز، تەغار، خوجۇن،
كاشا، ئاغرامچى، شوينە، چىگەدىن بىزگە ھەيان ئىخلاس.
يەنە ئاتىنىڭ جۇلى، چەكمەنۇ ئەلگەك، يەلفۇگۇچ ھەم بار،
كەمالچەيۇ غىجەككە باخشى قىلغاي ھەرقاچان ئىخلاس.
يەنە كاسىب سەرەمجانىدا تۇك ئەسباب نەچە قىسمى،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ئاتىنى ئايتماسامۇ، بەس قىلۇر ئالەم ـ جەھان ئىخلاس.
دېدى ئۆز يۇرتىدا بار تۇك سەرەمجانلارنى، ئابدۇللاھ،
ۋەلېكىن قىلماغاي ھەرگىز ماڭا غەيرى نادان ئىخلاس.

تېرە بىلەن بولغان ئەسبابلارنىڭ بەيانى

[ئاچقۇچ سۆزلەر]: نۇختە، يۇگەن، ئەشمەك، قامچى، تالقاندان، جەزلىك، غەلبىر، ئۆتكەرمە، غىلاف، ناغرا، دۇمباق، چىنى قافى، ساغداق، سەھھاف، تەئزىر، ھەمايىل قافى، ياغ ئافتۇبەسى، تۇلۇم.

ھەقتەئالاغە سەنا ئايتماق بەيانى بولدى خاس،
ياراتىپ ھەيۋاننى ئادەمگە ھەيانى بولدى خاس.
مەن بايان قىلسام بۇ ھەيۋاندىن ھەيان بولغانىنى،
بىزگە گوشتىنى بىرۇرگە بىرزەمانى بولدى خاس.
بەردى گوشتىنى ۋە بەلكى فوستىنى ھەم كۆيدۇرۇپ،
دوستلۇقى بىزگە ئانىڭ تەن بىرلە جانى بولدى خاس.
پوستىنى بىزگە سالىپ بەردى كۆرۈپ بىز دوستىنى،
يالاڭاچلىقدا ئانىڭ قورساق مەكانى بولدى خاس.
بىر تەنى نەچچە قوساقدا ئىستىقامەتدە تۇرۇپ،
تىرەسى بىزگە سەرەمجان ھەرقاچانى بولدى خاس.
بۇ سەرەمجان قىسمىسىنى زىكر قىلسام ئىسمى بۇ:
تاسمە، نۇختە، يۇگەن، ئەشمەكدىن فەلانى بولدى خاس.
قامچى، تالقاندانۇ جەزلىك، غەلبىر، ئۆتكەرمە، غىلاف،
ناغرا، دۇمباق يەنە كۆپ ئەسباب جەھانى بولدى خاس.
چىنى چايگۇنى قافى، ساغداق ـ سەھاف، تەئزىر بىلە،
ئول ھەمايىل قافىغە كۆڭلۇم رەۋانى بولدى خاس.
بار ئېرۇر ياغ ئافتۇباسى يا تولۇم دەپ بىر نېمە،
مەن ئانى ئايتماقغە بۇكۇن بىر بەھانى بولدى خاس.
تىرە ئەسباب قانچەسى كاسىب ئاراسىدا ئېرۇر،
بىلمەگەننى ئايتماقىم سۆزنىڭ يامانى بولدى خاس.
قىلمە، ئابدۇللاھ، ئۆزۈڭ بىلمەس سەرەمجان سۆزىنى،
كىمكى بىلمەي سۆزلەسە خەلقنىڭ نادانى بولدى خاس.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)